

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА
ДОКУМЕНТІВ”

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА
ДОКУМЕНТІВ”

(галузь знань 0304 “Право,”
освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”,
спеціальність 8.18010003 “Судова експертиза”)

*Затверджено вченою радою університету
(протокол № 10 від 15.06.2012 р.)*

**Харків
2012**

Програма навчальної дисципліни “Технічна експертиза документів” (галузь знань 0304 “Право,” освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8.18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько, О. В. Курман. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 16 с.

У к л а д а ч і: В. А. Журавель,
В. О. Коновалова,
В. Ю. Шепітько,
О. В. Курман

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 5 від 27.07.2012 р.)*

1. ВСТУП

Реалізація норм чинного законодавства, постановка обґрунтованих судових рішень неможливі без забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою, такою що базується на передових досягненнях науки і техніки експертизою. Ефективність розслідування злочинів, вирішення цивільних та господарських спорів певною мірою залежить від того, наскільки професійно грамотно вирішуються питання, пов'язані з дослідженням документів. Запроваджуються нові види документів, елементи захисту, розробляються сучасні технічні пристрої для їх виготовлення, що у свою чергу призводить до появи раніше невідомих способів підробки документів. У зв'язку з цим зростає роль судового експерта як незацікавленої, обізнаної особи, яка володіє спеціальними знаннями і практичними навичками, необхідними для проведення відповідного експертного дослідження. Зазначене зумовлює потребу в активізації підготовки висококваліфікованих спеціалістів із технічного дослідження документів.

У результаті вивчення дисципліни судовий експерт-магістр повинен

знати:

- законодавство України про судову експертизу;
- теоретичні, процесуальні та організаційні засади провадження технічної експертизи документів;
- види технічної експертизи документів та методики їх проведення;
- технологію виготовлення різних видів документів;
- ознаки та способи підробки документів;
- процесуальне положення й зміст діяльності експерта і спеціаліста;
- підстави та межі юридичної відповідальності експерта за порушення чинного законодавства;
- можливості застосування обчислювальної техніки та автоматизованих інформаційно-пошукових систем криміналістичного призначення, автоматизованого робочого місця судового експерта;

– процедуру і порядок отримання зразків для порівняльного дослідження (вільних, умовно вільних, експериментальних);

– організацію й ведення експертно-криміналістичних карток і колекцій, форми підвищення ефективності їх використання для розкриття та розслідування злочинів;

– форми й методи профілактичної роботи судового експерта по виявленню й усуненню умов, що сприяють учиненню злочинів;

– правила експлуатації судово-експертних і криміналістичних технічних приладів, засади фінансового та матеріально-технічного забезпечення експертних установ;

– правила техніки безпеки при роботі з лабораторним та дослідницьким устаткуванням, орг- та спецтехнікою, небезпечними речовинами;

– основи дидактики й методики проведення семінарів зі співробітниками правоохоронних органів;

уміти:

– правильно застосовувати на практиці набуті знання з теорії судової експертизи, виконувати на сучасному науково-методичному рівні технічну експертизу документів;

– суворо дотримуватися положень зареєстрованих методик експертного дослідження, розробляти і впроваджувати в практику судово-експертних установ новітні методики проведення технічної експертизи документів;

– формулювати й вирішувати завдання, що виникають у ході судово-експертної діяльності і потребують поглиблених спеціальних професійних знань;

– обирати методи дослідження, модифікувати існуючі й розробляти нові методи, виходячи із завдань конкретного дослідження;

– обробляти отримані результати, аналізувати, узагальнювати, формулювати експертні висновки на основі отриманих емпіричних та аналітичних даних;

– представляти підсумки здійсненої дослідницької роботи у вигляді висновків, звітів, довідок, оформлених відповідно до вимог чинного законодавства;

– застосовувати для самостійної дослідницької діяльності набуті теоретичні знання та навички роботи з технічними засобами;

– виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочинів, а також інших правопорушень, розроблювати й реалізовувати різноманітні заходи їх попередження;

– надавати фахові консультації та іншу інформаційну допомогу з питань дослідження та оцінки матеріальних об'єктів, явищ та процесів, що стосуються обставин справ, які перебувають у провадженні судів, органів дізнання та досудового слідства;

– вести експертні картотеки й колекції;

– аналізувати рівень використання судово-експертних засобів і методів у цивільних, кримінальних, а також справах про адміністративні правопорушення; здійснювати у взаємодії зі слідчими, дізнавачами, особами й органами, що розглядають справи про адміністративні правопорушення, заходи щодо підвищення їх ефективності;

– готувати огляди щодо використання технічних засобів і методів у слідчій і судовій практиці, виявленні й запобіганні злочинів і правопорушень у конкретному регіоні;

– надавати допомогу прокурорам, слідчим, дізнавачам, оперативним працівникам у використанні техніко-криміналістичних методів і засобів у розкритті й розслідуванні злочинів, у тому числі у висуванні слідчих версій, відібранні зразків для порівняльного дослідження, формулюванні питань перед експертом;

– застосовувати технічні й криміналістичні методи й засоби пошуку, виявлення, фіксації, вилучення всіх видів матеріальних слідів й об'єктів при провадженні слідчих і судових дій, оперативно-розшукових заходів;

– проводити попередні дослідження матеріальних об'єктів і слідів, речовинних доказів з метою з'ясування підстав для порушення кримінальної справи, висування версій про природу, походження об'єкта, встановлення даних про особистість підозрюваної особи;

– здійснювати організацію технічного обслуговування технічних засобів у судово-експертних установах.

2. ЗМІСТ

1. Генеза, сучасний стан та перспективи розвитку технічної експертизи документів

Поняття технічної експертизи документів та її місце в системі судових експертиз. Предмет і об'єкти експертизи. Види технічної експертизи документів, її значення в системі кримінального та цивільного судочинства. Зародження технічної експертизи документів у Росії та Україні. Науковці-фундатори. Перспективи та напрями розвитку.

2. Документи як об'єкти експертного дослідження

Поняття документа. Види та класифікація. Основні й додаткові реквізити документів. Технічні пристрої для нанесення реквізитів. Види бланків. Способи виготовлення бланків. Ознаки та способи підробки бланків. Прийоми дослідження. Правила поводження з документами – речовими доказами під час проведення слідчих дій та експертних досліджень.

3. Загальні положення експертизи реквізитів документів

Сутність та основні завдання технічної експертизи реквізитів документів. Орієнтовний перелік вирішуваних питань. Способи внесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо). Виявлення первинного змісту документів. Дослідження слабо видимих або невидимих текстів, обгорілих документів. Ідентифікація приладів письма за штрихами. Встановлення за частинами цілого документа. Визначення відносної давності виконання документа. Послідовність нанесення штрихів, що перетинаються. Ідентифікація печаток, штампів, факсиміле за їх відтисками

4. Методи дослідження об'єктів технічної експертизи документів

Візуальний огляд. Органолептичне дослідження. Люмінесцентний метод (ультрафіолетовий, інфрачервоний спосіб). Фотографічні методи (посилення контрасту, коліроподіл, контрратипування, маскування, фотозйомка в невидимій частині спектра). Фізико-хімічні методи (дифузно-копіювальний метод, вологе копіювання, оброблення реагентами). Вимірювальні прилади.

5. Дослідження підписів

Способи підробки підписів (копіювання на просвіт, передавлення штрихів, використання копіювального паперу, попередня замальовка олівцем). Підробка за допомогою копіювальної та комп'ютерної техніки. Використання факсиміле. Прийоми встановлення способів підробки.

6. Дослідження документів із попередньо зміненим змістом

Поняття підчистки, маскування підчистки. Способи встановлення фактів підчистки. Поняття та способи травлення і змивання. Способи дослідження текстів, що були витравлені або змиті. Поняття дописки й дорисовки. Способи встановлення фактів дописки й дорисовки.

7. Дослідження слабо видимих або невидимих текстів

Виявлення залитих, замазаних, вицвілих, заклеєних текстів. Дослідження вдавлених штрихів. Встановлення записів, що були на видалених фрагментах документів. Визначення кількості документів, виготовлених за допомогою одного листа копіювального паперу. Виявлення записів, що виготовлені з використанням "симпатичних" чорнил.

8. Дослідження обгорілих та розірваних документів

Стадії спалення паперу. Специфіка поведження з обгорілими документами. Виявлення змісту реквізитів обгорілих документів. Встановлення виду згорілого документа, їх кількості.

Визначення належності окремих частин до одного документа. Заміна листів. Дослідження реквізитів розірваних документів.

9. Дослідження штрихів у документах

Установлення виду технічного засобу за штрихами. Поняття абсолютної та відносної давнини виконання документів. Визначення хронологічної послідовності нанесення штрихів. Дослідження штрихів, що перетинаються, виконаних різними приладами.

10. Загальні положення експертизи друкарських форм

Сутність та основні завдання технічної експертизи друкарських форм. Орієнтовний перелік вирішуваних питань. Встановлення особливостей виготовлення друкарських форм (засобів). Визначення належності літер до певного комплексу шрифту. Дослідження друкарської техніки (друкарські машинки, касові, телеграфні апарати) та копіювально-множної техніки (електрофотографічні апарати, факси). Ідентифікація комп'ютерної техніки за виготовленим документом.

11. Дослідження принтерних текстів

Види й моделі принтерів. Принципи роботи та формування зображення. Матричні принтери. Струменеві принтери. Лазерні та світлодіодні принтери. Особливості дослідження документів, виготовлених за допомогою принтерів. Ідентифікація принтерів та картриджів. Установлення монтажу в документах, виконаних на принтерах.

12. Дослідження документів, виготовлених на пластику

Види матеріалів, що використовуються для виготовлення пластикових документів. Технічний опис паспорта громадянина України для виїзду за рубіж. Технічний опис посвідчення водія та свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу. Ознаки та способи підробки пластикових документів.

13. Дослідження відбитків печаток і штампів

Види печаток і штампів. Технології виготовлення печаток і штампів. Елементи захисту. Ознаки відбитків, нанесених каучуковими, фотополімерними, металевими печатками або за допомогою лазерного гравіювання чи флеш-технології. Ознаки зарисовки відбитків. Ознаки саморобних кліше. Ознаки технічного копіювання зображення відбитків. Методики встановлення способів підробки відбитків печаток і штампів. Ідентифікація печаток і штампів. Визначення часу нанесення відбитків.

14. Загальні положення експертизи матеріалів документів

Сутність, основні завдання та об'єкти експертизи матеріалів документів. Орієнтовний перелік вирішуваних питань. Встановлення родової та видової належності матеріалів документів. Дослідження барвників, паперів, клейких речовин. Визначення часу виконання тексту. Особливості призначення експертизи (отримання згоди слідчого або суду на часткове чи повне знищення реквізитів і паперу документа).

15. Дослідження поліграфічної продукції

Історія вітчизняної поліграфії. Види друку та їх ознаки: високий, плоский, глибокий. Літографічний, офсетний, трафаретний, орловський друк. Способи виготовлення друкарських форм. Види і класифікація шрифтів. Репрографія. Прийоми встановлення способів друку, виготовлення друкарських форм, брошурування листів. Ідентифікація оригіналів та фотонегати-

вів, шрифтових кас, паперовідрізних ножів. Встановлення виду копіювального апарату, ідентифікація електрофотографічного апарату за копіями.

16. Дослідження документів, що містять спеціальні елементи захисту

Технічні засоби захисту документів від підробки, види й класифікація. Захисні волокна, захисна нитка, захисна сітка, голографічні зображення, водяні знаки, УФ та ІЧ-захист, мікродрук, штриховий код, мікровізерунок, магнітна стрічка тощо. Встановлення способу підробки. Методика дослідження документів, що містять спеціальні елементи захисту.

17. Дослідження матеріалів письма

Основні види матеріалів письма (пасти для кулькових ручок, чорнила для перових, гелієвих ручок, фломастерів). Чорнила для друку. Туш і фарби для копіювальних паперів, друкувальних пристроїв, стержні для олівців. Методи й прийоми дослідження складу та властивостей матеріалів письма.

18. Дослідження паперу та виробів із нього

Об'єкти дослідження (папір, картон, вироби з паперу). Класифікація паперу та виробів із нього (зошити, книги, конверти, папки, пакети, мішки, стрічки, прокладки, фільтри тощо). Завдання дослідження паперу. Склад і властивості паперу, технологія виготовлення. Методи дослідження складу та властивостей паперу (органолептичні, мікроскопічні, хімічні, рентгенівські тощо).

19. Дослідження допоміжних матеріалів, що використовуються при виготовленні та оформленні документів

Основні види допоміжних матеріалів (клей, нитки, тканини, проволочка тощо). Матеріали для виготовлення зовнішньо-

го покриття документа. Засоби для коректування написів. Методи дослідження клеїв. Визначення виду, споживчих властивостей допоміжних матеріалів. Установлення належності окремих частин допоміжного матеріалу фрагментам документів.

20. Особливості призначення технічної експертизи документів

Постановка завдань експерту. Вимоги до матеріалів, що направляються на експертизу. Поняття вільних та експериментальних зразків. Процедура відбору зразків для експертизи реквізитів документів, експертизи друкарських форм, експертизи матеріалів документів. Порядок оформлення матеріалів.

3. СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

Андрейченко Е. И. Судебно-техническая экспертиза документов. Особенная часть: метод. пособие для экспертов, следователей и судей / Е. И. Андрейченко. – М.: ВНИИСЭ, 1989.

Беляева Г. А. Техничко-криминалистическое исследование оттисков печатей, изготовленных по современным технологиям / Г. А. Беляева, Г. А. Вакуленко, Г. Ф. Коимшиди // Экспертная техника. – М.: ВНИИСЭ, 1989. – Вып. 109.

Бирюков В. В. Криминалистическое исследование документов: моногр. / В. В. Бирюков, В. В. Коваленко. – Луганск: РИО ЛИВД, 1999.

Гросман Э. А. Экспертная техника, исследование материалов письма в штрихах / Э. А. Гросман. – М.: ВНИИСЭ, 1993.

Гусев А. А. Судебно-техническая экспертиза документов: учеб.-метод. пособие / А. А. Гусев, П. А. Павлюченков. – М.: ВНИИСЭ, 1973. – Вып. 4.

Дмитриев Е. Н. Удостоверительные печатные формы (печати и штампы) / Е. Н. Дмитриев // Справоч. данные об орудиях письма, используемые при криминалист. исследованиях. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1987.

Дмитриев Е. Н. Исследование оттисков удостоверительных печатных форм (печатей и штампов), изготовленных по новым технологиям / Е. Н. Дмитриев, Т. И. Сафроненко, М. Н. Сосенушкина // Экспертная практика. – № 43. – М.: ЭКЦ МВД России, 1997.

Комплексное криминалистическое исследование документов, изготовленных полиграфическими способами: метод. пособие для экспертов. – М., 1985.

Криминалистическая экспертиза: технико-криминалистическая экспертиза документов: [курс лекций]. – Волгоград, 1997. – Вып. 3.

Лютов В. П. К вопросу об исследовании документов, изготовленных средствами репрографии / В. П. Лютов // Эксперт. практика. – М.: ВНИИСЭ, 1991. – Вып. 32.

Ляпичев В. Е. Техничко-криминалистическое исследование документов, измененных с помощью химических препаратов: учеб. пособ. / В. Е. Ляпичев. – Волгоград, 1983.

Медведева Л. Б. Исследование структуры бумаги / Л. Б. Медведева, С. А. Алтуева, Л. Д. Бондаренко // Эксперт. практика. – М.: ВНИИСЭ, 1993. – Вып. 124.

Мережко М. Друкувальні пристрої з цифровими системами обробки даних. Технологічні аспекти / М. Мережко // Друкарство. – К., 2002.

Методические рекомендации по анализу состава паст для шариковых ручек и чернил. – М.: б.и., 1975. – 67 с.

Определение орудий письма по штрихам (оттискам) в документе: учеб. пособ. – М.: б.и., 1987.

Павленко С. Д. Криминалистическое исследование документов, изготовленных полиграфическим способом / С. Д. Павленко, Н. С. Золотарь. – Киев: КНИИСЭ, 1987.

Павленко С. Д. Криминалистическое исследование типографских шрифтов ручного набора и их отпечатков. Криминалистическое исследование печатных форм и их отпечатков. Криминалистическое исследование документов, изготовленных с помощью фотополимерных печатных форм: метод. пособие / С. Д. Павленко. – Киев: КНИИСЭ, 1976.

Павлюченко П. А. Судебно-техническая экспертиза документов: учеб.-метод. пособие / П. А. Павлюченко. – М.: ВНИИСЭ, 1973.

Палий В. М. Криминалистическое исследование документов, изготовленных на знакопечатающих устройствах / В. М. Палий. – Киев: РИО МВД УССР, 1989.

Панферова Т. Ф. Систематизация признаков, характеризующих вид бумаги / Т. Ф. Панферова, Є. А. Тросман // Эксперт. практика. – М.: ВНИИСЭ, 1993. – Вып. 124.

Питиримов А.М. Криминалистическое исследование машинописных текстов в целях установления марки шрифта, марки и модели пишущей машины / А. М. Питиримов, Ф. Т. Шайдуллин, Т. Б. Черткова. – М.: ВНИИСЭ, 1985.

Семенова В. А. Исследование материалов документов / В. А. Семенова. – М.: ВНИИСЭ, 1970.

Состав и свойства материалов письма: справоч. пособие для экспертов. – М.: ВНИИСЭ, 1989. – 107 с.

Справочные данные об орудиях письма, используемые

при криминалистических исследованиях: учеб. пособие. – М., 1987.

Справочные данные, используемые при криминалистических исследованиях материалов документов. – М.: ВНИИСЭ, 1987.

Технико-криминалистическая экспертиза документов: курс лекций. – Волгоград: МВД России, 2001.

Техническая экспертиза документов: проблемы и развитие: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. МВД Украины. – Киев, 2006.

Тихонова В. И. К вопросу исследования оттисков печатей и штампов, изготовленных фотополимерным способом / В. И. Тихонова, Т. А. Захарова // Акт. вопр. судеб. экспертизы и криминалистики. – Харьков, 1998.

Чередниченко Л. А. Исследование оттисков, полученных с фотополимерных печатных форм: метод. письмо ВНИИ МВД СССР. – М., 1980. – № 35.

Чередниченко Л. А. Криминалистическое исследование оттисков, полученных с помощью копировально-множительной техники: метод. рекомендации / Л. А. Чередниченко. – М.: ВНИИСЭ МВД СССР, 1972.

Шеберстов В. И. Технология изготовления печатных форм / В. И. Шеберстов. – М.: б.и., 1990.

Бондаренко Г. Д. Криміналістичне дослідження документів, виконаних на друкарських машинах нових марок і моделей вітчизняного та закордонного виробництва: метод. рек. / Г. Д. Бондаренко. – Х.: ХНДІСЕ, 2008. – 36 с.

Бондаренко Г. Д. Криміналістичне дослідження документів, виготовлених за допомогою нових засобів оперативної поліграфічної техніки: метод. реком. / Г. Д. Бондаренко. – Х.: ХНДІСЕ, 2009. – 36 с.

Щербаковская Л. П. Электрофотографический способ печати в цифровых копировальных аппаратах и принтерах персональных компьютеров / Л. П. Щербаковская // Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. – Х.: Право, 2001. – Вип. 1. – С. 176-183.

Ковальов К. М. Дослідження документів, виготовлених за допомогою струминнокрапельних принтерів: метод. рек. / К. М. Ковальов, В. Л. Попов. – К.: ДНДЕКЦ, 2003.

Тимофеева Т. В. Исследование пластиковых платежных карточек: метод. рек. / Т. В. Тимофеева. – Киев: ДНДЕКЦ, 2005. – 34 с.

Щербаковская Л. П. Принципы и методы струйной печати / Л. П. Щербаковская // Совр. состояние, проблемы и перспективы развития судеб. экспертологии: материалы междунар. науч.-практ. конф. (Симферополь, 20-21 сент. 2007 г.). – Симферополь: Таврида, 2007. – С. 380.

Ковальов К. М. Дослідження документів, виготовлених за допомогою лазерних принтерів: метод. рек. / К. М. Ковальов, В. Л. Попов. – К.: ДНДЕКЦ, 2009.

Навчальне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА
ДОКУМЕНТІВ”

(галузь знань 0304 “Право,”
освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”,
спеціальність 8.18010003 “Судова експертиза”)

У к л а д а ч і: ЖУРАВЕЛЬ Володимир Андрійович,
КОНОВАЛОВА Віолетта Омелянівна,
ШЕПТЬКО Валерій Юрійович,
КУРМАН Олександр Васильович

Відповідальний за випуск *В. Ю. Шепітько*

Редактор *О. І. Борисенко*
Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 03.08.2012. Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 1,0. Облік.-вид. арк. 0,48. Вид. № 162.
Тираж 50 прим. Зам. № 4462. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.